

4 mei 2025

DE VROUW NAAST MIJN VADER

Het voelt goed om in Bussum te zijn, om samen met U de Bussumse verzetshelden te herdenken, waaronder mijn vader Jan Bottema. Elk jaar sta ik op 4 mei bij het graf van mijn vader, op de Erebegraafplaats in Overveen, omringd door zijn kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen en dan gaat er een golf van emoties door mij heen. Ik voel respect, liefde en dankbaarheid: respect omdat mijn vader en moeder moedige keuzes hebben gemaakt en niet wegkeken; liefde omdat ik in ons vaderloze gezin zoveel zorg en warmte heb ontvangen; dankbaarheid omdat belangrijke waarden en normen aan mij zijn voorgeleefd.

Als ik over het voetpad van de parkeerplaats naar de begraafplaats in Overveen loop, nodigt dat mij uit tot nadenken. Waarom maakten mijn vader én mijn moeder de keuze om in het verzet te gaan, met alle risico's die dat met zich meebracht? Natuurlijk hebben mijn ouders momenten van twijfel gekend. Maar elke keer als de keuze opnieuw ter sprake kwam, werd er wéér voor het verzet gekozen.

Na de capitulatie van Nederland op 14 mei 1940 begon mijn vader samen met collega Jan Verschure ondergronds met het verzamelen en distribueren van goederen en voedsel voor onderduikers en oorlogsweduwen en nog velen anderen. Deze organisatie kreeg de naam 'Natura'. Vanaf 1942 moest hij onderduiken. Vanaf die tijd zag mijn moeder hem weinig en onregelmatig. Niet alleen de zorg voor het gezin, maar ook vele activiteiten van en voor het verzet kwamen nu op haar schouders terecht. De voedsel- en goederendistributie was intussen uitgroeid tot een grote landelijke organisatie. Vele voedselstations waren er opgericht door het hele land, waaronder een in ons huis in Bussum.

Mijn moeder, Mien Attema, die in die eerste oorlogsjaren drie kinderen kreeg waarvan ik de jongste was, bestierde dit station. Zij zorgde dat de goederen en voedsel verdeeld en op de juiste adressen terecht kwamen. Verder deed zij koeriersdiensten, zorgde dat gestolen bonnen, geld en valse papieren op de juiste plek kwamen. Tijdelijke onderduikers, op weg naar definitieve plaatsing, werden regelmatig bij ons geplaatst. Soms hadden we wel acht mensen in huis. Een jonge Joodse vrouw, Reni, hebben we voor een klein jaar in huis gehad. Mijn moeder is één keer aangehouden met twaalf Joodse stamkaarten in de zoom van haar jas. Gelukkig hebben ze slordig gezocht en ze niet gevonden. Later beweerde ze dat ze nooit echt bang is geweest.

Op 4 november 1944 werd mijn vader in zijn auto aangehouden en gevangen genomen. De auto zat vol met uniformen van de Binnenlandse Strijdkrachten voor na de Duitse capitulatie. Meteen nadat mijn vader gevangen genomen was moest mijn moeder tijdelijk onderduiken voor het geval mijn vader onverhoopt zou doorslaan. Wij, de kinderen, werden in allerijl her en der ondergebracht. Gelukkig is mijn vader, ondanks de

zware verhoren, niet gezwicht. Na een zekere tijd kon mijn moeder daardoor weer terug naar huis.

In de afscheidsbrief voor zijn naderende executie schrijft mijn vader dat hij zich schuldig voelt naar zijn vrouw en kinderen en vraagt hij om vergeving. Maar hij voegt er aan toe dat hij geen andere keuze had. Meteen na de ontvangst van deze brief is mijn moeder afgereisd naar Amsterdam. Mijn vader zat in de gevangenis op de Weteringschans. Tot hun grote verrassing kreeg mijn moeder toestemming om mijn vader een kwartiertje te bezoeken. Toen hebben ze gelukkig de gelegenheid gehad om over de inhoud van zijn afscheidsbrief en ook over zijn gevoelens van schuld te spreken. Zij heeft hem kunnen zeggen dat ze hem natuurlijk vergaf, ze hadden er tenslotte samen voor gekozen. En dat ze oneindig veel van hem hield en dat ze, zoals hij haar vroeg, vader en moeder tegelijk zou zijn voor de kinderen. Een paar dagen later, toen mijn moeder weer probeerde bij mijn vader op bezoek te gaan, werd haar medegedeeld dat hij twee dagen daarvoor op 17 december was doodgeschoten.

En daar stond ze, sprakeloos, moederziel alleen met een intens groot verdriet. En met een gezin met drie kleine kinderen thuis. Steeds meer voel ik de behoefte om mijn moeder, wier levensverhaal ik pas veel later uit de brieven en interviews leerde kennen, als sterke vrouw naast mijn vader op de voorgrond te zetten. Bij de 4 mei herdenkingen was mijn vader altijd de held, maar zonder mijn moeder had mijn vader de rol die hij in de oorlog heeft gespeeld, nooit kunnen spelen. Vanaf 17 december 1944, de dag dat mijn vader vermoord werd, heeft zij, zoals ze hem beloofd had, de rol van vader én moeder op zich genomen. Ze stond er alleen voor en voelde zich vaak in de steek gelaten, onder andere door de kerk en ook door oud collega's. En wij, de kinderen, waren niet op de hoogte van alles wat ze doorstaan had. Daar werd niet over gesproken. We waren kinderen en maakten het haar niet altijd even makkelijk. Pas veel later konden we constateren hoe voortreffelijk zij het heeft gedaan. Wij zijn niets tekort gekomen. Wij hebben nauwelijks een vader gemist.

Zij heeft tot het einde van haar leven mijn vader wel heel erg gemist. Ze is nooit meer écht gelukkig geweest. Op haar sterfbed zei ze, terwijl zij niet meer gelovig was: 'Eindelijk ga ik naar jullie vader.'

Dit alles overdenkende kom ik tot de conclusie dat de wereld waarvan mijn ouders droomden verder weg lijkt dan ooit. Dat de dood van mijn vader en van al die duizenden en duizenden anderen, toen en nu, voor niets lijkt te zijn. Het verdriet van al die nabestaanden die hun geliefden moeten missen, zoals mijn moeder, en al die kinderen! Geen voedsel hebben, zoals wij in de hongerwinter, geen toekomst, alleen maar het niets. Vreselijk! Dat staat ver af van waar zij voor gestreden hebben. Het is duidelijk, we moeten veel luider van ons laten horen, het onrecht benoemen en vooral niet weggijken.

Ik wil dit verhaal graag afsluiten met de vraag die me bezighoudt in deze tijd: hoe blijven we mens? Hoe blijven we de menselijkheid bewaken? Hoe blijven we menselijk in een

oorlog waar we zelf onderdeel van zijn, maar óók: hoe blijven we menselijk voor anderen die we zien lijden en die slachtoffer zijn van oorlog en geweld? Hoe vinden we de verbinding tot elkaar? Hoe bewaken we het recht op vrijheid? Bedenk, ieder mens heeft een verhaal, ieder mens is een boek. Neem de moeite om dit boek te lezen, durf elkaar te bevragen en laten we RESPECT voor elkaar hebben. Als we dat kunnen opbrengen dan is er nog hoop voor die inclusieve, vrije wereld van mijn ouders.

Irene Bottema